
ЗМІСТ

Передмова	7
Навчальна програма з дисципліни “Психологічна просвіта”	10
Пояснювальна записка	10
Зміст програми	13
Тематичний план	26
Контроль та оцінювання	27

Модуль I

Актуальність, мета та завдання психологічної просвіти

Тема 1	Значущість психологічної просвіти	30
1.1.	Сучасні суспільні процеси та людина в них	30
1.2.	Роль психології в сучасному суспільстві, його освітньому просторі	33
1.3.	Психологічна складова життєвого шляху людини	36
1.4.	Психологічна просвіта як умова формування психологічної культури людини	37
<i>Запитання та завдання до теми</i>		40
Тема 2	Психологічне здоров'я та психологічна культура особистості	41
2.1.	Поняття психічного і психологічного здоров'я особистості	41
2.2.	Психологічне здоров'я дітей і фактори ризику його порушення	44
2.3.	Сутність і види психологічної культури особистості	46
2.4.	Складові психологічної культури особистості	49
<i>Запитання та завдання до теми</i>		52
Тема 3	Завдання, напрями та форми психологічної просвіти	54
3.1.	Сутність, завдання та зміст психологічної просвіти	54
3.2.	Напрями та форми психологічної просвіти	57
3.3.	Міжпредметні зв'язки у психологічній просвіті	62
3.4.	Психологічна просвіта в системі роботи психологічної служби	67
<i>Запитання та завдання до теми</i>		69

Модуль II
Методика навчання психології як теоретична
та практична основа психологічної освіти

Тема 4	Загальні основи методики навчання психології	72
4.1.	Психологія як навчальний предмет. Проблеми методики навчання психології	72
4.2.	Мета та проблеми навчання психології у вищій та загальноосвітній школі	78
4.3.	Методологічні, загальнопедагогічні, дидактичні, методичні принципи навчання психології	83
4.4.	Основні дидактичні категорії методики навчання психології. Поняття навчальної задачі та класифікація навчальних задач з психології	95
	<i>Запитання та завдання до теми</i>	106
Тема 5	Методи навчання психології	108
5.1.	Психологічна сутність процесу навчання	108
5.2.	Поняття “метод навчання” та загальні підходи до їх класифікації	113
5.3.	Словесні методи навчання психології	121
5.4.	Наочні методи навчання психології	139
5.5.	Практичні методи навчання психології	154
5.6.	Проблемні методи навчання психології	167
5.7.	Інтерактивні методи навчання психології	185
5.8.	Інформатизація навчання психології	226
	<i>Запитання та завдання до теми</i>	231
Тема 6	Організаційні форми навчальних занять з психології	235
6.1.	Лекція: сутність, функції, види та дидактичні особливості	236
6.2.	Психолого-педагогічні особливості, функції, цілі та види семінарів	247
6.3.	Практичні та лабораторні заняття: функції, дидактичні засоби та форми	254
6.4.	Науково-дослідна робота з психології	258
6.5.	Психологічні практики студентів ВНЗ	273
6.6.	Самостійна робота учнів і студентів над психологічними навчальними дисциплінами	278
	<i>Запитання та завдання до теми</i>	292
Тема 7	Контроль та оцінювання в процесі навчання психології	294
7.1.	Загальні проблеми зворотного зв'язку в управлінні процесом навчання	294

7.2. Функції і принципи контролю та оцінювання в процесі навчання психології	302
7.3. Види контролю та оцінювання у процесі навчання психології	310
7.4. Форми та засоби контролю знань у процесі навчання психології та умови їхньої ефективності	316
<i>Запитання та завдання до теми</i>	327

Тема 8	Додаткова навчально-виховна робота з психології	329
8.1. Мета та форми додаткової навчально-виховної роботи з психології		329
8.2. Індивідуальні та групові форми додаткової навчально-виховної роботи з психології		332
8.3. Масові форми додаткової навчально-виховної роботи з психології		337
<i>Запитання та завдання до теми</i>		344

Модуль III

Психологічна просвіта в системі діяльності психологічної служби навчального закладу

Тема 9	Психологічна просвіта вихованців дошкільних установ і молодших школярів	348
9.1. Особливості психологічної просвіти в різних вікових періодах		348
9.2. Психологічна просвіта в дошкільному періоді		351
9.3. Психологічна просвіта молодших школярів		355
9.4. Психологічна просвіта молодших школярів в експериментальній освітній технології “Екологія та розвиток”		360
<i>Запитання та завдання до теми</i>		363

Тема 10	Психологічна просвіта учнів підліткового віку, старшокласників та студентів	365
10.1. Соціальна ситуація розвитку і завдання психологічної просвіти в підлітковому віці		365
10.2. Завдання психологічної просвіти в юнацькому віці у зв'язку з входженням у світ дорослих		369
10.3. Проблема викладання психології в загальноосвітній школі		372
10.4. Психологічна просвіта у вищій школі		377
<i>Запитання та завдання до теми</i>		381

Тема 11	Психологічна просвіта батьків вихованців, учнів і студентів освітніх закладів	384
11.1.	Психологічна культура як вирішальний чинник педагогічного потенціалу сім'ї	384
11.2.	Стан психологічної культури батьків та напрями її підвищення	386
11.3.	Мета та особливості методики психологічної просвіти батьків	390
11.4.	Основні форми та методи психологічної просвіти батьків	393
	<i>Запитання та завдання до теми</i>	398
Тема 12	Психологічна просвіта педагогів освітніх закладів	400
12.1.	Загальна характеристика педагогічної діяльності, професіограма та типи професійного педагога	400
12.2.	Стан психологічної культури педагогів та напрями її підвищення	405
12.3.	Мета та особливості методики психологічної просвіти педагогів	409
12.4.	Організаційні форми та методи психологічної просвіти педагогів	412
	<i>Запитання та завдання до теми</i>	418
Тема 13	Психологічна просвіта практичних психологів закладів освіти	420
13.1.	Загальна характеристика професійної діяльності, психологічної культури та типи практичного психолога закладу освіти	420
13.2.	Мета та напрями підвищення психологічної культури практичного психолога закладу освіти	426
13.3.	Організаційні форми психологічної просвіти практичного психолога закладу освіти	429
13.4.	Проблема психологічної допомоги практичним психологам	433
	<i>Питання та завдання до теми</i>	437
	Висновки	439
	Список літератури	442

ПЕРЕДМОВА

Наше складне, різноманітне життя постійно ставить перед людиною масу проблем як професійних, так і особистих, що, як правило, вигадливо переплітаються, і людина напружено шукає вихід зі складних та суперечливих життєвих ситуацій. Як же його знайти? Можна методом спроб і помилок, але це найскладніший та найнепродуктивніший шлях з величезними нервово-психічними витратами. Переважна більшість життєвих проблем потребує оперативного та оптимального вирішення з найменшими психічними витратами. Тому краще йти шляхом усвідомленого, науково обґрунтованого вирішення проблем. Цей шлях потребує від людини аналізу своєї поведінки та поведінки інших людей, передбачення наслідків своїх вчинків і відносин з іншими людьми, формування вмінь управляти своєю поведінкою, емоціями і спілкуванням і ще багатьох психологічних знань та вмінь. Інакше кажучи, сучасна людина повинна мати певний рівень психологічної культури.

Недарма в сучасному житті людей усе більше і більше приваблюють науки, пов'язані з психікою людини. Учені прогнозують, що в найближчому майбутньому особливу роль буде відігравати психологія — наука про психічний світ та особистісний розвиток людини. Водночас дослідники фіксують значне зростання інтересу людей до парапсихологічних, езотеричних, містичних та окультних відомостей. Як же задовольнити потребу сучасної людини в набутті необхідної інформації з наукової психології й, одночасно, запобігти некритичному захопленню ненауковими та навколонуковими сферами знань? У цьому людині повинна допомогти психологічна підготовка.

Загальновизнано, що глибинне, стрижневе завдання сучасної школи, яка формує громадянина, полягає в активній і продуктивній допомозі учням у їхньому життєвому самовизначенні — як у пізнавально-професійному, так і в особистісному плані. Тому сьогодні у світі активізуються ідеї гуманізації середньої і вищої освіти, та просвітницької діяльності з широкими верствами населення.

Психологію як науку гуманітарну цікавлять не тільки психічні особливості окремої людини, а й проблеми, пов'язані з особистістю та соціумом, культурними і національними психологічними особливостями людини, її взаємодією з найближчим оточенням і більш широкими соціальними структурами, відносинами між групами та інше. Тому зрозуміло, чому, на думку багатьох педагогів і психологів, психологія посідає провідне місце в справі навчання і виховання підростаючого покоління, зокрема школярів і студентів. Загальноє визнано, що психологія несе в собі великий розвивальний потенціал: вона впливає на особистість, сприяючи її розвитку, допомагає людині опанувати позицію активного суб'єкта навчання та професійної діяльності, дає їй можливість налагодити стосунки з іншими, та, врешті-решт, розібратися з власними особливостями.

Однак ці розвивальні можливості оптимально реалізуються лише за умови науково організованого, цілеспрямованого та систематичного просвітницького навчально-виховного процесу, тобто *психологічної просвіти*. Тому виокремлення психологічної просвіти як інтегративного напрямку роботи практичних психологів та, зокрема, включення психології як навчальної дисципліни в навчальні плани загальноосвітніх та вищих навчальних закладів стало необхідністю.

Безперечно, що завдання психологічної просвіти стоїть перед практичними психологами в будь-якій діяльності і, відповідно, галузі психологічної науки: і медичній, і військовій, і юридичній, і управлінській, і космічній... Перелік подібних специфічних напрямів психологічної просвіти, що відповідають замовленням конкретних сфер людської професійної діяльності можна продовжувати. У пропонованому навчальному посібнику ми зосереджуємо увагу на фундаментальному рівні психологічної просвіти – психологічній просвіті в структурі діяльності практичних психологів закладів освіти.

Загальноє визнано, що одним з напрямів роботи психологічної служби закладів просвіти (поряд з психодіагностикою, психопрофілактикою, психокорекцією, психологічним консультуванням) є психологічна просвіта. Проте, незважаючи на актуальність та велику практичну значущість цього напрямку, достатніх розробок для організації практичними психологами змістовної та різноманітної за формами психологічної просвіти ми не маємо. Крім того, значна кількість навчальних планів професійної підготовки практичних психологів навіть не містить відповідного навчального предмета. Наявність у планах навчальної дисципліни “Методика викладання психології”, за нашим твердим переконанням, не забезпечує повноцінної професій-

ної підготовки майбутніх практичних психологів до широкої психологічної просвіти, а розкриває лише її беззаперечно важливий, але частковий, конкретний напрямок. Ми ж вважаємо, що саме психологічна просвіта є провідним напрямом у діяльності практичних психологів, тому що ефективність психопрофілактичної, психокорекційної роботи та психологічного консультування значною мірою залежить від готовності та можливості “клієнта” (учнів, батьків, педагогів) розуміти та сприймати вплив психолога.

У пропонованому навчальному посібнику ми здійснили спробу подати в більш-менш систематизованому вигляді наші уявлення про зміст, форми та методику психологічної просвіти як провідного напрямку діяльності практичного психолога в закладах освіти. Даний навчальний посібник у першу чергу призначений майбутнім практичним психологам – студентам спеціальності “Практична психологія”. Сподіваємося, що він стане в пригоді і вже працюючим практичним психологам закладів освіти, і викладачам психології середніх педагогічних навчальних закладів, і всім, хто цікавиться проблемами психологічної просвіти.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ “ПСИХОЛОГІЧНА ПРОСВІТА”

Пояснювальна записка

Навчальна дисципліна “Психологічна просвіта” спрямована на підготовку майбутніх практичних психологів закладів освіти до успішної реалізації одного з напрямів своєї професійної діяльності. *Мета* даної навчальної дисципліни полягає в тому, щоб на основі оволодіння студентами знаннями про зміст, принципи, напрями та особливості психологічної просвіти й, зокрема, викладання психології, формувати відповідні початкові методичні вміння і навички, переконувати в необхідності широкої психологічної просвіти та виховувати стійку потребу власної участі в ній.

Виходячи з цієї загальної мети конкретні *завдання* навчальної дисципліни “Психологічна просвіта” полягають в тому, щоб у навчально-виховній роботі з майбутніми практичними психологами освітніх закладів:

- формувати чітке розуміння сутності, завдань та напрямів психологічної просвіти дітей різного віку та різних груп дорослих;
- виховувати стійку переконаність у необхідності проведення широкомасштабної психологічної просвіти;
- сприяти активному засвоєнню та творчому застосуванню сучасних особистісно-орієнтованих активних методів психологічної просвіти;
- формувати почуття власної відповідальності за рівень психологічної просвіти учасників навчально-виховного процесу в освітньому закладі;
- сприяти розвитку професійно значущих особистісних якостей та стимулювати самовиховання;
- розвивати педагогічні здібності.

У навчальній дисципліні відображені закономірності процесу навчання, актуальні для викладання психологічних дисциплін в різних аудиторіях: у системі середньої і вищої освіти, у системі підвищення кваліфікації, у просвітницькій діяльності. Розглядаються різноманітні форми та сучасні технології психологічної просвіти різних верств населення та викладання психології у навчальних закладах, їхні характерні особливості, сильні і слабкі сторони. Основне навантаження при вивченні навчальної дисципліни лягає на практичний компонент підготовки майбутнього професійного психолога в закладах освіти до здійснення психологічної просвіти. Студенти самостійно створюють конспекти різних форм навчальних занять з основних психологічних дисциплін, що адресовані різним аудиторіям; вибирають для них адекватні форми та методи, а також готують плани окремих лекцій, семінарів, колоквіумів, ділових і проблемних ігор, тренінгів з різних розділів психологічної науки. Деякі з цих проектів реалізуються в ході педагогічної та психологічної практики. При вивченні навчальної дисципліни відбувається переосмислення одержаних за роки навчання психологічних знань як матеріалу для побудови власних навчальних та просвітницьких курсів.

Унаслідок активного та творчого опанування змістом навчальної дисципліни “Психологічна просвіта” студенти повинні:

• **знати:**

- зміст, принципи, форми та особливості психологічної просвіти як пряму роботу практичного психолога;
- зв'язок психологічної просвіти з іншими напрямками роботи практичного психолога в освітньому закладі;
- специфіку психологічної просвіти всіх учасників навчально-виховного процесу в освітньому закладі;
- єдність навчання, виховання та розвитку всіх учасників навчально-виховного процесу в освітньому закладі в процесі психологічної просвіти та викладання психології зокрема;
- сутність сучасних проблемних, особистісно-орієнтованих, інтерактивних методів психологічної просвіти та навчання психології;
- специфіку навчання психології в школі, коледжі і вищому навчальному закладі;
- методичні особливості навчання психології як теоретичної та практичної дисципліни;
- взаємозв'язок змісту та методики психологічної просвіти та, зокрема, навчання психології з індивідуальними та віковими особливостями тих, хто навчається.

• вміти:

- визначати напрями та завдання психологічної просвіти різних учасників навчально-виховного процесу в освітньому закладі;
- обирати адекватні та продуктивні методи психологічної просвіти учасників навчально-виховного процесу в освітньому закладі;
- моделювати та проводити різноманітні навчальні заняття з психологічних дисциплін;
- застосовувати активні, проблемні, особистісно-орієнтовані методи організації психологічної просвіти та навчання психології зокрема;
- розробляти, виготовляти і методично правильно застосовувати технічні засоби, наочність при проведенні різноманітних занять з психологічної просвіти та навчання психології зокрема;
- стимулювати саморозвиток та самовдосконалення учасників навчально-виховного процесу в освітньому закладі;
- професійно, педагогічно і методично грамотно давати оцінку змісту, методиці та ефективності різноманітних форм психологічної просвіти;
- самостійно і систематично вдосконалювати педагогічну майстерність, підвищувати власний педагогічний та творчий потенціал, оволодівати новими психологічними технологіями;
- постійно працювати над підвищенням власного рівня психологічної культури.

Матеріал програми навчальної дисципліни “Психологічна просвіта” викладений відповідно до вимог кредитно-модульного навчання та 100-бальної системи оцінювання.

Список дисциплін, знання яких необхідне для вивчення навчальної дисципліни “Психологічна просвіта”:

1. Загальна психологія.
2. Психологія розвитку і вікова психологія.
3. Соціальна психологія.
4. Педагогічна психологія.

Список дисциплін, для вивчення яких необхідні знання навчальної дисципліни “Психологічна просвіта”:

1. Педагогіка.
2. Психологічне консультування.
3. Методика викладання окремих навчальних дисциплін у загальноосвітній та вищій школах.
4. Психокорекція та психопрофілактика.
5. Робота практичного психолога закладів освіти.